

AȘEZĂRI DE TIPUL CHILIA - MILITARI ÎN CENTRUL MUNTENIEI

Sava-Moise Mădălina *

Abstract: *The Dacian culture from Muntenia of the 2nd-3rd centuries is known as Chilia-Militari culture, and it was formed on the old La Tène traditions, and the influence of the Romans who ruled the west of Muntenia for a while. Most of the discovered settlements are located on the low or high terraces of the rivers, or on promontories, near water sources. Most of the settlements consist of pit houses, and less frequently surface dwellings, some with a step at the entrance or storage pits in the centre or on one side of the house, most without hearths or ovens inside. Among the most important settlements in the center of Muntenia is the one from Militari which, together with one from Chilia in Olt, gave the name to the above mentioned culture. The site of Mătășaru has two occupational level. Udeni, Bucov, and Dulceanca were located only 15 km away from limes Transalutanus. In addition, many materials and settlements were discovered around Bucharest. Ovens were discovered among the house. Pits were used for storage while some had ritual, with skeletal remains of dogs. Numerous objects were discovered in these settlements, including tools, craft and household items, ornaments and coins. The most numerous category of artefacts is represented by pottery, which is of two types: hand-made and on the wheel. The latter is also of two types: one is of the fine Dacian tradition and the second is coarse, of provincial Roman influence. The culture has been dated to the 2nd-3rd or even 4th centuries p. Chr. It is considered that it was greatly influenced by the Roman culture, something visible especially in the pottery.*

Keywords: Chilia-Militari culture, centre of Muntenia, 2nd-3rd century p. Chr., types of settlements, types of ceramics, provincial roman influence.

Majoritatea așezărilor aparținând populației dacice din secolele II-III p.Chr. identificate și cercetate în centrul Munteniei sunt situate pe terasele înalte sau joase ale unor râuri sau pâraie, ori pe promontorii, în apropierea unor surse de apă. Cele mai multe așezări cercetate de exemplu în jurul Bucureștiului sunt alcătuite din locuințe de tip bordei, dintre cele 36 de locuințe descoperite la Militari, una dintre așezările eponime, doar două sunt de suprafață (cu aceleași

* Doctorand, SCOSAAR – Școala Doctorală de Istorie și Arheologie, Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”, București; e-mail: madalinasava3@yahoo.com
„Anuarul Institutului de Istorie «G. Barițiu». Series Historica”, tom LXIII, 2024,
Supliment nr. 1, p. 53-71.

dimensiuni de 3,45 x 3,20 m), celelalte fiind bordeie, cu adâncimi între 0,80-1,00 m. Unele dintre aceste bordeie au o treaptă la interior sau gropi de provizii pe o latură sau în centru, fără vetre de foc sau cuptoare la interior, în această așezare au fost identificate doar două sau, posibil, trei astfel de instalații, în exterior¹. Dar situația nu este asemănătoare peste tot, de exemplu la Străulești–Măicânești și „Nuci” au fost descoperite și bordeie și locuințe de suprafață, într-una dintre acestea din urmă, cea de la Măicânești, fiind descoperite două vetre de foc, lucru neobișnuit pentru așezările de acest fel². În punctul „Nuci” aflat pe malul stâng al Colentinei a fost descoperit și singurul puț identificat la această cultură³. La Snagov au fost identificate trei locuințe de suprafață rectangulare și ovale și un singur bordei, cu o treaptă sau o laviță, fără vatră sau cuptor la interior⁴.

Altă importantă așezare din centrul Munteniei este cea de la Mătăsaru (județul Dâmbovița), pe malul pârâului Tinosa, care este și singura așezare cu două niveluri de locuire, acolo fiind identificate 40 de bordeie și 12 locuințe de suprafață⁵. În nivelul mai vechi, locuințele de suprafață sunt mai mici, având dimensiuni în jur de 3 x 3 m, iar în nivelul mai nou, dimensiunea lor maximă este în jur de 6 x 4 m. Majoritatea bordeielor au între 3 și 5 m, sunt rectangulare sau pătrate, cu colțurile rotunjite și mai rar rotund (oval), în așezare fiind 21 rectangulare și 19 rotund-ovale, cel mai mare cu dimensiunile de 7,75 m x 6 m, iar cel mai mic, aflat în nivelul mai vechi, cu dimensiunile 2,80 x 2,40 m, ambele rectangulare. Adâncimile variază între 0,70-0,80 m, cel mai adânc descoperit în nivelul mai vechi are 1,48 m. La unele, intrarea se face printr-un gârlici cu două trepte, unele au pe o latură o firidă sau o prispă din pământ cruțat și gropi cilindrice pe o latură sau în centru, ca la Militari, Dulceanca și Colonești–Mărunței.

¹ Mircea Negru, *Militari - Câmpul Boja*, Series III, *Settlements of 2-nd and 4-th Centuries A.D.*, Târgoviște, Edit. Cetatea de Scaun, 2007, p. 11.

² Margareta Constantiniu, P.I. Panait, *Șantierul Băneasa-Străulești. Cercetările din sectorul Măicânești (1964–1966)*, „Materiale de Istorie și Muzeologie”, 6, 1968, p. 44 [infra: M. Constantiniu, P.I. Panait, *Șantierul Băneasa-Străulești ...*].

³ Gh. Bichir, *Geto-dacii din Muntenia în epoca romană*, București, Edit. Academiei R.S.R., 1984, p. 13 [infra: Gh. Bichir, *Geto-dacii ...*].

⁴ Vasilica Sandu-Cuculea, *Noi descoperiri arheologice de suprafață pe teritoriul orașului Buftea, județul Ilfov*, „Materiale de Istorie și Muzeologie”, 18, 2004, p. 343.

⁵ Gh. Bichir, *Geto-dacii ...*, p. 4.

Nici aici bordeiele nu au vetre sau cuptoare, descoperindu-se doar trei vetre la interior⁶.

Situația este puțin diferită la Dulceanca, așezare care se află la circa 15 km de *Limes Transalutanus*, la confluența râului Vedea cu pârâul Burdea, în județul Teleorman. Aici au fost descoperite doar bordeie pe jumătate sau trei sferturi îngropate, orientate spre sud, de formă rectangulară sau ovală, la distanță destul de mare unele de altele. Intrarea se face pe o treaptă sau două, ca la Mătăsaru, aflată pe latura de nord sau de sud, cu gropi de provizii în interior, cel mai adesea în centrul încăperii. Multe bordeie au cuptoare amenajate în calupuri de lut cruțat, într-un colț la cele rectangulare, și la capătul de răsărit la cele ovale, deosebindu-se de toate celelalte așezări cercetate, iar unele au tăvi de lut pe boltă asemănătoare cu locuințe din secolul IV p. Chr. În unele bordeie sunt lavițe de lut care uneori se prelungesc până la cuptor. Printre locuințe au fost descoperite trei cuptoare de tipul celor cu perete median, mai rare în cadrul culturii, unde majoritare sunt cele cu pilon central⁷.

La Udeni, în județul Teleorman, pe malul Jirnavului, au fost cercetate doar două bordeie, așadar este greu de apreciat dacă și aici sunt majoritare sau dacă au existat și locuințe de suprafață. Bordeiele, ca și în alte așezări, sunt rectangulare cu colțurile alungite, cu dimensiuni în jur de 4 x 3 m și adâncimea maximă fiind de 0,90 m, fără instalații de foc la interior⁸. La Bucov, zona orașului Ploiești, a fost descoperită singura argea cu un război de țesut cunoscută până acum⁹.

Printre locuințe sunt gropi de provizii sau menajere sau chiar de cult în unele așezări. La Militari, majoritatea gropilor sunt cilindrice, dar sunt și tronconice, bitronconice, rectangulare sau ovale, cu adâncimi între 0,85- 1,98 m¹⁰, în schimb la Mătăsaru, dintre cele 90 de

⁶ *Ibidem*, p. 8–10.

⁷ Suzana Dolinescu-Ferche, *Așezări din secolele II-III e.n. în sud-vestul Munteniei. Cercetările de la Dulceanca*, București, Edit. Academiei R.S.R., 1974, p. 105–107.

⁸ Gh. Bichir, *Cercetările arheologice de la Udeni, județul Teleorman*, „Muzeul Național”, 7, 1983, p. 48–50 [infra: Gh. Bichir, *Cercetările arheologice ...*].

⁹ Maria Comșa, *O argea de țesut din secolul al III-lea e.n. descoperită la Bucov-Ploiești*, „Studii și Materiale”, 3, 1970, p. 5–17.

¹⁰ Mircea Negru, Cristian F. Schuster, Dragoș Moise, *Militari – Câmpul Boja. Un sit arheologic pe teritoriul Bucureștilor*, vol. I, București, 2000, p. 16.

gropi din primul nivel 59 sunt cilindrice și 25 în formă de butelie, iar în nivelul al doilea, unde sunt 151 de gropi, numărul celor cilindrice este aproape egal cu cel al celor în formă de butelie. La Mătăsaru a fost descoperită și o groapă cu treaptă și pereții arși, cu fragmente de tulpini de cânepă și semințe de mohor, asemănătoare cu cea de la Colonești–Mărunței, și singura de acest fel descoperită deocamdată în centrul Munteniei¹¹.

Pe lângă acestea sunt și gropi presupuse a fi de cult, cinci la Militari, în patru dintre ele cu un schelet de câine depus pe partea stângă cu capul orientat către nord, în două dintre ele cu cuțite și fragmente de oglinzi, iar a cincea cu o vatră în interior, pe care era depus scheletul orientat spre vest¹². În schimb, la Mătăsaru a fost descoperită o groapă în care câinele era așezat pe stânga, dar orientat spre est, și gropi în care sunt aproape exclusiv doar bucăți de crustă de vatră, bucăți de lipitură de la carcasa unor cuptoare menajere, pietre arse, cărbuni și cenușă ce ar putea fi dovezi ale unor manifestări de cult¹³. La Udeni, presupusa groapă de cult a fost arsă ritual înainte de a fi depus câinele, care este culcat pe dreapta, orientat spre vest, și placat cu cioburi de la un chiup lucrat la roată, ars la cenușiu închis¹⁴. În cadrul așezărilor au fost descoperite și cuptoare de olari sau pentru redus metale sau urme ale lor, la Militari au fost descoperite trei cuptoare de olar și un atelier pentru prelucrarea bronzului¹⁵, la Străulești–Măicănești un alt cuptor de ars ceramica¹⁶, la fel și în punctul „Luncă”, și la Snagov¹⁷. Gropi cu bucăți din cuptoare au fost descoperite și la Mătăsaru, Dulceanca, și Udeni, în toate cele trei așezări fiind descoperite turte de fier și multă zgură, dovadă a existenței cuptoarelor de redus minereuri.

În locuințe au fost descoperite numeroase obiecte, cele mai multe fiind bineînțele vasele ceramice lucrate la roată și cu mâna, printre cele mai interesante asemenea obiecte numărându-se opaițe din pastă lucrată cu mâna sau de import. La Mătăsaru a fost descoperit unul din

¹¹ Gh. Bichir, *Geto-dacii ...*, p. 13.

¹² Mircea Negru, Cristian F. Schuster, Dragoș Moise, *op. cit.*, p. 68–69, 75.

¹³ Gh. Bichir, *Geto-dacii ...*, p. 83.

¹⁴ Idem, *Cercetările arheologice ...*, p. 50.

¹⁵ Mircea Negru, Cristian F. Schuster, Dragoș Moise, *op. cit.*, ..., p. 73.

¹⁶ Gh. Bichir, *Cercetările arheologice ...*, p. 25.

¹⁷ Vasilica Sandu-Cuculea, *Noi descoperiri ...*, p. 344.

pastă lucrată cu mâna de forma unei cești dacice, și de import romane arse la roșu, în ambele niveluri de locuire¹⁸, la Dulceanca un alt fragment de opaiț de culoare roșcată cu firnis lucios¹⁹, iar la Militari unul din pastă fină, lucrat la roată de culoare cenușie cu slip negru, circular cu mai multe guri de ardere și analogii în Dacia Apulensis²⁰. Un alt opaiț a fost descoperit la Străulești, datat în secolul II p.Chr., și unul la București–Tei cu inscripția „Flavi”²¹. Pe lângă acestea au fost descoperite și alte materiale, de exemplu la Mătăsaru, Udeni, Militari și București–Tei au fost descoperite cuțite de fier, trei exemplare de foarfece în ambele niveluri de locuire la Mătăsaru, tot acolo două topoare de fier, alte exemplare fiind descoperite la Tei Băneasa și Militari. Chei romane din bronz și fier la Mătăsaru și Tei, dar și fragmente de pahare în ambele niveluri de locuire din prima așezare²², dar și la Dulceanca²³; fragmente de vase de bronz, dălți de fier, și burghie tot la Mătăsaru. În aceeași așezare au fost descoperite obiecte folosite la cosmetică și medicină, precum plăci de tuf vulcanic de formă rectangulară pe care se preparau alifile, de origine romană, trei pensete, trei exemplare de lingurițe din argint, bronz și os, o spatulă, un stylus, o lamă de cuțitaș, mici borcănele de lut, flacoane de sticlă²⁴.

Dovadă a practicării agriculturii și meșteșugurilor casnice sunt cele 15 fragmente de seceri de la Mătăsaru, undițe de fier pentru pescuit, trei tălângi din fier, un cuțit de plug, râșnițe, cele mai multe de tip roman, un cosor cu manșon cu tijă la mâner, boabe de grâu și mei carbonizate, fragmente de tulpini de cânepă și semințe de mohor, la Mătăsaru, un brăzdar de tip roman la București–Tei și două seceri la Străulești. La Udeni au fost descoperite greutăți de la războaie de țesut, o seceră de fier cu tijă la mâner, fragmente de chirpici cu urme de spice de grâu și râșnițe²⁵, iar la Dulceanca alte greutăți de lut rotunde sau tronconice, râșnițe de piatră o împungătoare de corn de cerb, o dălțiță de

¹⁸ Gh. Bichir, *Geto-dacii...*, p. 40.

¹⁹ Suzana Dolinescu-Ferche, *op. cit.*, p. 37.

²⁰ Mircea Negru, Cristian F. Schuster, Dragoș Moise, *op. cit.*, ..., p. 114.

²¹ Gh. Bichir, *Geto-dacii* ..., p. 61.

²² *Ibidem*, p. 43

²³ Suzana Dolinescu-Ferche, *op. cit.*, p. 62.

²⁴ Gh. Bichir, *Geto-dacii* ..., p. 58–59.

²⁵ Idem, *Cercetările arheologice...*, p. 34.

fier și o fusaiolă²⁶. La Militari, de asemenea, au fost descoperite greutăți de la războiul de țesut de două tipuri, în formă de trunchi de piramidă, și altul tronconic, fusaiole de mai multe tipuri: conice, tronconice, bitronconice, sferice, sferice cu muchii canelate și plate²⁷. La Bucov au fost descoperite numeroase greutăți de la un război de țesut²⁸.

Inventarul este completat de alte diverse materiale, precum picături de bronz, dălțițe, o balanță, doi clopoței de fier, creuzete, un vas cu umbo, un kantharos, un balsamariu, o cheie romană, obiecte de podoabă, roțițe de lut, fusaiole, la Militari, unde a fost descoperită și o *lorica squamata* alcătuită din 14 plăcuțe din bronz cu analogii în mediul sarmatic, unde a fost datată în secolele II-III p.Chr, și la Buciumi, unde a fost datată cu o monedă de la Maximian Thrax, cea de la Militari fiind datată la mijlocul secolului III p.Chr. Tot aici a apărut și un vârf de săgeată cu patru fațete, o cataramă din bronz, inelară de origine romană, un alt vârf de săgeată cu lama plată și un pinten de fier data în secolul III, o sârmă de bronz cu opt vârfuri de săgeată, în curs de prelucrare²⁹. Și la Mătăsaru au apărut piese de echipament militar, precum vârfuri de lance de fier cu lama triunghiulară sau romboidală cu tub de înmănușare, în ambele niveluri, și vârfuri de săgeți dintre care trei exemplare din fier de tipul cu tub de înmănușare cu analogii la Militari și Tei, piese de harnașament, dar și o insignă de *beneficiarius*, care în lumea romană aparțineau celor care mențineau ordinea³⁰.

Și la București-Tei au fost descoperite materiale foarte interesante, printre care se numără multă ceramică de import romană, precum amfore, *terra sigillata*, opaițe, unul dintre ele fiind cel cu inscripția „Flavi”, chei romane și două statuete care îi reprezintă pe zeița Venus și pe zeul Apollo. Numeroase obiecte de port și podoabă au fost descoperite în așezările cercetate, printre ele oglinzi cu tamga, la Mătăsaru un fragment este decorat cu o roată cu spițe, iar la Străulești cu un vârtej³¹, la Militari au fost descoperite oglinzi de tip

²⁶ Suzana Dolinescu-Ferche, *op. cit.*, p. 45.

²⁷ Mircea Negru, Cristian F. Schuster, Dragoș Moise, *op. cit.*, p. 61–63, 74.

²⁸ Maria Comșa, *O argea de țesut din secolul al III-lea ...*, p. 18.

²⁹ Mircea Negru, Cristian F. Schuster, Dragoș Moise, *op. cit.*, p. 121.

³⁰ Gh. Bichir, *Geto-dacii ...*, p. 57.

³¹ *Ibidem*, p. 52.

sarmatic și un tipar cu tamga în forma literei H³². Pe lângă acestea, mărgelile, inele, o aplică floriformă, cu trei petale, de bronz, trei pandantivi căldărușă, un colan de bronz cu creștături³³, o rondelă mică de sticlă tot la Militari³⁴, iar la Mătăsaru, mărgelile, printre care una de chihlimbar, o perlă de lapis-lazuli, un pandantiv căldărușă, unul lunulă cu analogii la Târgșor, un lăntișor din bronz, brățări din bronz, printre care trei cu capete stilizate în formă de cap de șarpe, cercei de sârmă din bronz, unii cu un cârlig la capăt cu analogii în mediul sarmatic și carpic și necropola dacică de epocă romană de la Locusteni; piepteni de os la Străulești, Dulceanca și Militari cu analogii la Colonești–Mărunței, unde a fost datat în secolul III, poate începutul secolului următor, și cu unul din necropola Sântana de Mureș Cerneahov de la Spanțov³⁵.

Printre cele mai numeroase obiecte de inventar din așezări sunt fibulele, majoritatea de bronz și mai puțin din fier și argint, majoritatea de tipul cu picior întors pe dedesubt. La Mătăsaru au fost descoperite peste 20 de tipuri și subtipuri de fibule, majoritatea cu picior întors pe dedesubt, dar și de alte tipuri, printre care cele cu arcul profilat, datate în secolul II, de tipul cu balama, romană timpurie – jumătatea secolului II³⁶, cu portagrafa înaltă din bronz cu analogii la Udeni, Tei, Târgșor și Lipia–Maidan – sfârșitul secolului II, începutul secolului III, cele mai târzii tipuri ale acestor fibule datând de la sfârșitul secolului III – începutul secolului IV, având analogii cu cea de la Udeni, care a fost datată cu moneda de la Galerius Maximianus din 302-303³⁷. Apoi fibula cu „genunchi” de origine romană, datată la Mătăsaru în secolul III, fibula în formă de ancoră, în nivelul nou, cu analogii în provinciile de la Dunărea de Jos, unde au fost datate între secolele II-III și începutul secolului IV. Fibulă în formă de bulbi de ceapă, fibulă cu arcul semicircular și portagrafa laterală scundă, în ambele niveluri, o fibulă semicirculară din fier în nivelul nou, datate între secolele III-IV p.Chr. de către Gheorghe Bichir. Cele cu picior întors pe dedesubt sunt

³² Mircea Negru, Cristian F. Schuster, Dragoș Moise, *op. cit.*, p. 126.

³³ *Ibidem*, p. 127–128.

³⁴ Vlad Zirra, Ghe. Cazimir, *Unele rezultate ale săpăturilor arheologice de pe Câmpul Boja din cartierul Militari*, „Cercetări arheologice în București”, 1, 1963, p. 52.

³⁵ Gh. Bichir, *Geto-dacii ...*, p. 54–56.

³⁶ *Ibidem*, p. 47–48.

³⁷ Gh. Bichir, *Cercetările arheologice...*, p. 52.

reprezentate de cele cu profilul în forma literei D, cu resortul în formă de arbaletă, fibula realizată din două părți, fibula cu arcul puțin profilat, și cea cu arcul mult profilat, semicircular sau rectangular, și cele cu resortul bilateral scurt³⁸. Și la Militari a fost descoperită o fibulă cu „genunchi” din bronz, cu analogii în Pannonia unde a fost datată între secolele III-IV, cea de la Militari fiind datată la mijlocul și a doua jumătate a secolului III. Cele cu picior întors pe dedesubt sunt din bronz și argint de mai multe subtipuri, cele cu arcul rotund cu analogii la București–Tei, unde a fost datată cu o monedă de la Decius (249-251), fibule cu arcul plat și rectangular în secțiune, cele lucrate dintr-o singură bucată, considerată o variantă mai târzie a tipului³⁹, ele nu depășesc a doua jumătate a secolului III. Ea ar fi fost preluată din officiniile romane și lucrată de către localnici, o dovadă în acest sens fiind fibula rămasă în faza de prelucrare descoperită la Militari⁴⁰.

Ceramica din pastă lucrată cu mâna este în general mai puțin numeroasă decât cea lucrată la roată în majoritatea așezărilor cercetate și este de mai multe tipuri. La Militari, una dintre cele mai importante așezări cercetate, după tehnica folosită și compoziția pastei, aceasta este de două feluri: grosieră și semigrosieră. Prima este și ea de două feluri, vase din pastă grosieră cu cioburi pisate în compoziție, cel mai des de culoare cărămiziu-gălbuie, și mai rar cenușie, reprezentată de chiupuri, vase de dimensiuni mijlocii, oale mici, capace, cești dacice și vase tronconice. Al doilea tip este reprezentat de vase realizate din pastă grosieră ce conține nisip și cioburi pisate, arsă uniform, poroasă și friabilă, reprezentată tot de chiupuri, vase de dimensiuni mijlocii, oale mici și capace. Ceramica cu cioburi în compoziția este prezentă în perioada clasică, în mediul carpic, sarmatic și în zona Tisei Superioare, dar rară în cadrul culturii Chilia-Militari, cea de aici constituind o excepție⁴¹. Ceramica semigrosieră este de trei feluri la Militari, și anume semigrosieră, compactă ce conține nisip și mică, ardere uniformă, de culoare cărămiziu-gălbuie, ce reprezintă o minoritate la Militari; al doilea tip din pastă semigrosieră tot cu nisip și mică în compoziție, dar arsă neuniform, de culoare cărămiziu-

³⁸ Idem, *Geto-dacii...*, p. 48–49.

³⁹ Mircea Negru, Cristian F. Schuster, Dragoș Moise, *op. cit.*, p. 125.

⁴⁰ M. Zgâbea, *Fibulele din secolele III și IV e.n. descoperite în săpăturile arheologice de la Militari*, „Cercetări arheologice în București”, 1, 1963, p. 377–378.

⁴¹ Mircea Negru, Cristian F. Schuster, Dragoș Moise, *op. cit.*, p. 91.

gălbuie, iar al treilea din pastă semigrosieră cu cioburi pisate și calcar în compoziție, ardere uniformă, de aceeași culoare, reprezentată de vase de dimensiuni mijlocii⁴².

Ca tipologie este reprezentată de chiupuri, vase în formă de clopot, vase piriforme, vase tronconice, bitronconice, oale de diferite tipuri, vase ovoidale, cilindrice, vase înalte, capace, căni cilindrice, străchini, cești tronconice. Aceasta reprezintă 33,7% din totalul ceramicii de la Militari. Arderea este incompletă în două treimi dintre cazuri, iar culoarea este la peste 95% din cazuri cărămiziu-gălbuie, și doar 5% cenușiu-negricioasă. Doar 5% dintre ele au decor, acesta fiind reprezentat de brăul alveolar sau crestat, triunghiuri în relief, linii neregulate, sau în zig-zag, linii incizate, creștături oblice și alveole. Ceramica din așezare este de origine dacică și sarmatică și forme de la ambele culturi care ar fi dovada că aici au coabitat cele două grupuri⁴³.

Tipul reprezentativ de vas este chiupul, de mai multe tipuri, majoritatea cu buza puțin răsfrântă în afară, sau aproape verticală, cu diametrul maxim la umăr, în zona de mijloc sau puțin deasupra, din pastă cu nisip și cioburi pisate, cu analogii la Dulceanca și Mătăsaru, în mediul carpic, în necropola de la Locusteni, și în mediul vechi *La Tène*. Oalele sunt și ele de mai multe tipuri, majoritatea de tipul cu buza răsfrântă, din pastă grosieră cu nisip și cioburi de culoare cărămiziu-gălbuie, sunt urmate de vase bitronconice din pastă grosieră și semifină, nisipoasă, de culoare cărămizie sau cărămiziu-gălbuie, cu diametrul maxim în zona de mijloc, cu buza răsfrântă, unele cu brău în relief, sau creștături oblice, cu analogii la Mătăsaru. Ceștile tronconice sunt de mai multe feluri, printre care cele cu buza îngustă, baza îngroșată, toarta scurtă prinsă direct sub buză și de bază cu analogii la Mătăsaru și Străulești-Măicănești, ori cele tronconice cu jumătatea superioară evazată, cu toarta prinsă de sub buză și deasupra bazei, cu analogii în așezarea civilă a castrului de la Stolniceni-Buridava. Capacele, majoritatea tronconice au analogii la Mătăsaru și Dulceanca. Vasele cu cele mai numeroase tipuri și subtipuri sunt cele tronconice cu analogii la Mătăsaru, Udeni, Dulceanca, Străulești-Măicănești și Colonești-Mărunței⁴⁴. Tot de la București, dar în

⁴² *Ibidem*, p. 90.

⁴³ *Ibidem*, p. 196.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 89.

așezarea de la Străulești–Măicănești au fost recuperate vase ceramice lucrate cu mâna de diferite tipuri. Prima categorie este reprezentată de vase din pastă poroasă, cu cioburi pisate, mai mici sau mai mari în componență, și a doua categorie de vase din pastă mai fină. Sunt reprezentate de vase de dimensiuni mici, mijlocii și mari: boluri, vase cu picior, capace, străchini, vase mari în formă de sac, decorate cu brâie, creștături și alveole⁴⁵.

Și la Mătsaru ceramică lucrată cu mâna este mai puțin numeroasă decât cea la roată, deși există unele complexe, mai ales bordeie, unde predomină până la a reprezenta 60% din inventarul ceramic, și este mai prezentă în nivelul mai vechi. Aici nu s-a observat decât un singur tip, și anume, vase realizate din pastă grosieră, ce conține nisip și pietricele, și mai rar cu cioburi pisate, fără pleavă ca în mediul carpic. Vasele sunt arse la cărămiziu-gălbui, și mai rar cenușiu-gălbui, cu nuanțe deschise sau mai închise. Formele principale de aici sunt vasul-borcan, ceașca dacică, vase tronconice, reprezentate de cești fără toartă, paharele cilindrice, capace cu analogii la Bucov și vase în formă de albie⁴⁶. Ceștile sunt de mărime mijlocie, cu fundul mai gros decât pereții, cu o singură toartă, iar un exemplar are în loc de toartă o excrescență pentru a putea fi apucată. În stratul mai vechi sunt și cești miniaturale cu analogii la Bucov și Colonești–Mărunței. Vasul-borcan este de mai multe feluri, cele mai multe cu corpul mai mult sau mai puțin bombat, forma de vas cea mai întâlnită în așezările de tip Chilia–Militari; urmează apoi vasele cu corp cilindric, cu corp bombat cu diametrul maxim către umăr, buza dreaptă, simplă sau evazată, cu fundul mai îngust decât gura și neornamentate. Majoritate vaselor au funduri plane dar sunt și cele ușor evazate, vasele cu fundurile cu margini profilate sunt mai des întâlnite în nivelul mai vechi, iar cele neprofilate sunt mai dese în ambele niveluri. Decorul este reprezentat cel mai des de brăul în relief, crestă sau alveolat, dar și de proeminențe conice sau cilindrice, brâie duble, nervuri în relief, și creștături care decorează buzele unor vase, și alveole. Mai rar sunt incizii, reprezentate de linii orizontale în val, incizii verticale sau oblice, sau grupuri de linii incizate vertical sau oblic pe corpul vasului, ornament care apare des pe ceramica sarmată, fragmente asemănătoare fiind descoperite la Colonești–Mărunței. Prin

⁴⁵ Margareta Constantiniu, P.I. Panait, *Șantierul Băneasa-Străulești ...*, p. 59.

⁴⁶ Gh. Bichir, *Geto-dacii ...*, p. 30.

comparație cu ceramica din *La Tène*, aceasta este mai bine arsă și mai puțin poroasă⁴⁷.

La Dulceanca însă, ceramica lucrată cu mâna este în proporție aproape egală cu cea lucrată la roată, și este reprezentată mai ales de vase din pastă grosieră cu bucățele de calcar, nisip și câteodată cioburi pisate, unele destul de mari, cu cocoloașe, iar unele dintr-o pastă mai atent frământată, și mai densă, majoritatea de culoare gălbui-roșiatică, sau alburie cu pete cenușii, roșcată, gălbuie, cenușie, cenușiu-gălbuie, cenușiu-neagră, foarte poroasă, și puțin rezistentă, fiind folosită probabil la păstrarea cerealelor. Principalele forme de vase sunt aici cele de mari dimensiuni, înalte, reprezentative fiind oala înaltă de mari dimensiuni, cu gât înalt, cu deschiderea în formă de pâlnie, și corp alungit, la unele exemplare s-a încercat redarea unei buze late, orizontale ca ale vaselor de tip *Krausengefässe*, apoi chiupuri, străchini, și ceașca dacică cu deschiderea în formă de pâlnie⁴⁸. Vasele de mari dimensiuni au trei tipuri de funduri diferite: înalte, cu talpă și nemarcate, pornind direct oblic de la bază. Toate vasele descoperite sunt de mari dimensiuni, în afară de cești, nu sunt vase de dimensiuni mici și mijlocii și în comparație cu ceramica din alte așezări, majoritatea sunt decorate. Decorul este reprezentat de brâul alveolar în relief, alveole, și linii în val. Uneori alveolele decorează apucătorile vasului care sunt în relief sau plate, altele decorează buzele și marginea vaselor profilate în exterior, iar alt tip de decor este reprezentat de lipirea unor tortițe pe suprafața vasului, care serveau ca apucători. Foarte multe fragmente cu decor provin de la oale înalte cu gât la fel de înalt, cu decorul aflat sub el, cu deschiderea gurii în formă de pâlnie, și cu pereții arcuiți. Acest tip de vas are analogii în multe așezări din secolul III, și este o formă veche din *La Tène*⁴⁹. A fost descoperită și o ceașcă cu toarta plină, cu două alveole de o parte și de alta a ei, cu diametrul deschiderii foarte mare, o altă ceașcă este realizată din pastă grosieră amestecată cu cioburi pisate și nisip, cu deschiderea gurii largă și fundul plat de culoare roșcată, un chiup din pastă grosieră cu nisip și cioburi cu cocoloașe, de culoare gălbuie. Pe lângă acestea au fost identificate și vase cu marginea înclinată oblic din

⁴⁷ *Ibidem*, p. 33.

⁴⁸ Suzana Dolinescu-Ferche, *op. cit.*, p. 58.

⁴⁹ *Ibidem*, p. 33–34.

pastă de culoare gălbuie, vasele de culoare cenușie sunt reprezentate de străchini, oale mari, înalte cu corpul bombat, iar cele de culoare cenușiu-neagră de vase cu peretele drept, buza îngroșată, și rotunjită în afară. Un alt vas de mari dimensiuni a fost realizat din pastă cu paie grosolan tocate, folosit probabil la păstrarea proviziilor⁵⁰.

În așezarea de la Udeni, ceramica lucrată cu mâna reprezintă aproximativ 40% din totalul inventarului ceramic, este realizată din pastă grosieră cu nisip, pietricele și mai rar cioburi pisate, fără urme de pleavă, principalele forme fiind reprezentate de vasele de mărime mijlocie care erau folosite la prepararea hranei. Arderea este inegală iar culoarea în general cenușiu-gălbuie, cu nuanțe mai închise sau mai deschise, principalele forme fiind vasul-borcan și ceașca dacică, majoritatea exemplarelor descoperite au o singură toartă prinsă de peretele vasului cu un cep, dar și exemplare fără toartă, câteva dintre acestea având la bază un șir de alveole adânci, cele mai multe au urme de fum la interior, semn că au fost folosite ca opaițe. Vasele-borcan sunt și ele de mai multe feluri și de multe ori decorate cu un brâu alveolar în relief, iar altele nu prezintă decor. Față din cele din perioada clasică sunt mai bine arse, mai puțin poroase, și de multe ori mai zvelte, cu diametrul fundului mai mic decât al gurii, iar decorul este mai rar prezent. Pe lângă acestea, se observă tendința de coborâre a brâului către diametrul maxim al vasului⁵¹.

La Bucov, ceramica lucrată cu mâna este mai numeroasă decât cea lucrată la roată, dar pentru că au fost cercetate puține complexe, este greu să generalizăm. Acestea sunt realizate din pastă cu pietricele sau cioburi în compoziție, destul de prost arse. Formele tipice pentru această așezare sunt borcanele de diferite tipuri, un fel de castroane și capace tronconice, unele imitând după părerea Mariei Comșa, autoarea săpăturilor, pe cele romane. Majoritatea vaselor sunt nedecorate, fiind descoperite doar câteva fragmente cu decor: o bandă de linii în val, foarte slab incizată, iar pe muchia unei buze de la un castron se observă creștături. Au fost descoperite și vase miniaturale cu corpul bombat, fără ornament, având pe gât o perforație cilindrică, cu analogii la Mătăsaru și Colonești-Mărunței⁵².

⁵⁰ *Ibidem*, p. 34.

⁵¹ Gh. Bichir, *Cercetările arheologice de la Udeni ...*, p. 43–44.

⁵² Maria Comșa, *Săpăturile de la Bucov*, „Materiale și cercetări arheologice”, 7, 1961, p. 547.

În majoritatea așezărilor, ceramica realizată la roată de către localnici este de două feluri: cea care urmează vechea tradiție dacică și cea zgrunțuroasă a cărei tehnică, forme și ornamente se aseamănă cu cea de inspirație provincial romană. La Mătăsaru vasele de origine dacică sunt realizate din pastă fină, bine frământată, fără niciun alt ingredient în compoziție, majoritatea arse la cenușiu cu nuanțe mai deschise sau mai închise, și mai puține la cărămiziu-gălbuie, acestea din urmă mai dese în faza târzie a așezării. Reprezentative sunt vasele-borcan, fără toartă, de mai multe tipuri, printre care cele de dimensiuni mari cu corpul scund și buza răsfrântă în interior, cele cu corp bitronconic cu buza răsfrântă și la interior și la exterior, și cant pentru fixarea capacului, cu corp globular, cu buza plană, la unele cu caneluri, sau rotundă, răsfrântă cu fundul plat, uneori ușor concav sau cu inel; vasele de provizii, căni și cănițe, (majoritatea în nivelul mai nou), amfore, ulcioare cu o toartă, vase cu două torți (cu analogii la Măgurele și Curcani) și trei torți, străchini, capace (emisferice, tronconice și conice), strecurători etc. Decorul este rar și este reprezentat de nervuri în relief, valuri simple, incizate, ori o bandă de linii în val, incizii orizontale, și mai rar, ornamentul în tehnica lustruirii. Vasele de tip *Krausengefässe* de la Mătăsaru sunt de tipul cu corpul ușor bombat, buza plană, plată, și fund inelar, din pastă fină, arse uniform la cenușiu închis sau deschis, unele având pe umăr un ornament lustruit, ori o incizie în formă de val. Se pare că ar fi lucrat în tehnică dacică, dar mai scunde decât cele din epoca clasică, amintind de influența romană. Are analogii la Dulceanca, Străulești, Tei, Udeni, Colonești–Mărunței și Scornicești⁵³.

Ceramica zgrunțuroasă reprezintă aici 35% din totalul ceramicii descoperite, printre formele specifice numărându-se oale-borcan, farfuri (de diferite tipuri din pastă cu nisip și mică, arse la cenușiu, uneori cu reflexii castanii) și capace din pastă nisipoasă cu pietricele care îi dau aspectul zgrunțuros, arse la cenușiu, gălbui, sau cărămiziu. Oalele sunt și ele de mai multe feluri, cu corp bombat, diametrul maxim în partea superioară a vasului, gât scurt, buza răsfrântă în afară, cu șanțuire, cu fundul drept sau concav, ori cu corpul bombat cu buza simplă, plană ușor îngroșată, fără șanțuire, etc. Decorul este rar cel

⁵³ Gh. Bichir, *Geto-dacii*, p. 35.

mai adesea reprezentat de linii incizate orizontal pe umăr, mai ales în val. Oalele au analogii în provinciile romane de la Dunărea de Jos, dar cele de la Mătăsaru sunt lucrate pe loc⁵⁴.

La Dulceanca, în schimb, vasele lucrate la roată sunt în număr aproape egal cu cele lucrate la mână. Ceramica fină lustruită este reprezentată de străchini de diferite tipuri, înalte, scunde, cu deschiderea largă sau în formă de cupă, și mai rar de căni, lucrate din pastă fină, fără nisip de culoare cenușiu-lăptoasă, uneori cenușie aproape neagră, dar și așa numita „pastă ciment”⁵⁵. Majoritatea vaselor sunt lustruite pe toată suprafața sau au un decor din linii lustruite, drepte, ușor adâncite în pastă, sau orizontale, ori în zig-zag, sau grupate pe gâtul sau pe corpul vasului. Arderea este foarte bună, egală, realizată în cuptoare speciale de ars ceramica⁵⁵. Celălalt tip de ceramică este reprezentat de ceramica dintr-o pastă aspră, ce conține nisip fin în compoziție și este reprezentată de oale de uz comun, cu buza arcuită la exterior, șanț interior, corp globular, ori alungit cu fundul drept sau cu inel din repertoriul ceramicii romane provinciale. Aceste vase au culoare cenușie aproape neagră, din pastă densă, ardere egală, rar au ornament și au fost folosite în bucătărie având pereții rezistenți la foc. Printre acestea se numără oale din pastă cenușie cu pereții bombați, gâtul marcat cu o linie ușor incizată, și marginea răsfrântă în afară, oală cu corpul alungit decorată cu patru linii adâncite sub gât, care înconjoară vasul, cu buza răsfrântă în afară, oală cu buza răsfrântă în afară și decor alcătuit dintr-o bandă de striuri dese aflate sub buza vasului, etc.⁵⁶. Fragmente de la un vas de tip *Krausengefässe*, sunt din pastă densă, dură cu nisip în compoziție de culoare cenușiu-alburie, de mari dimensiuni, cu buza lată, orizontală, pe umăr cu un decor incizat realizat din șase linii în val care alternează cu linii drepte. Un alt fragment de la un vas, de același tip de vas, este realizat din același tip de pastă, decorat cu linii în val⁵⁷.

La Udeni ceramica este de același fel, cea din pastă fină, este bine arsă, uniform, nu conține degresanți, este de culoare cenușiu mai închis sau mai deschis, și mai rar cărămiziu-gălbuie, și sunt

⁵⁴ *Ibidem*, p. 38.

⁵⁵ Suzana Dolinescu-Ferche, *op. cit.*, p. 61.

⁵⁶ *Ibidem*, p. 59–60.

⁵⁷ *Ibidem*, p. 51.

reprezentate de vase fără toarte, care sunt globulare sau bitronconice, vase de provizii, străchini, capace (tronconice cu marginea simplă și buton în formă de disc), și căni printre care unele înalte arse la cenușiu. Principala formă de vas de la Udeni este strachina de mai multe tipuri, unele continuând veche tradiție iar unele reproducând forme romane, dar realizate în tehnică dacică, majoritatea arse la cenușiu și mai rar la cărămiziu-gălbui, iar alteleau forme mai evolute, apărând mai târziu la cultura Sântana de Mureș – Cerneahov. Vasele cu corp bitronconic sunt de două feluri cu buza simplă sau răsfrântă, cu fundul plan sau concav. Majoritatea vaselor nu au decor, iar unde este prezent, este reprezentat de decorul în tehnica lustruirii, și nervuri în relief, aflate pe umărul sau sub buza vasului. Vasele de tip *Krausengefässe*, sunt de pastă fină, arse oxidant, la cenușiu cu nuanțe mai deschise sau mai închise, cu buza răsfrântă, plană, corp ușor bombat, fund inelar, unele având un decor lustruit pe umăr sau câte o incizie adâncă în val⁵⁸. Vasele din pastă zgrunțuroasă reprezintă 35% din totalul ceramicii și este mai ales reprezentată din vase-borcan lucrate din pastă cu nisip și pietricele în compoziție, arse la cenușiu, cenușiu-gălbui, sau cărămizie. Predomină vasele-borcan cu buza îngroșată, rotunjită, răsfrântă în afară, cu diametrul maxim la umăr. Unele au un decor pe umăr alcătuit din două-trei linii incizate orizontal⁵⁹.

La Militari ceramica realizată la roată, ca și cea la mână are analogii până la identitate cu faza târzie a culturii. Ea este de două tipuri: fină, cu nisip și mică în compoziție, cu mai multe subcategorii: vase de culoare cărămizie, cărămizie-gălbuie, vase de culoare gălbuie, castanie, și cenușie de mai multe feluri: cenușie, cenușiu-gălbuie, cenușie cu slip negricios, cenușie cu slip negricios lustruit, reprezentate de chiupuri, amfore, ulcioare, străchini, oale, și căni. Al doilea tip este reprezentat de vase din pastă zgrunțuroasă, și acestea cu două subcategorii: prima cu aspect nisipos cu trei subtipuri: ceramică nisipoasă cărămiziu-deschis, și cenușie reprezentate de oale, și de culoare negricioasă, cu analogii la în Cerneahov, reprezentată de oale și străchini; al doilea tip cu nisip și pietricele, în compoziție, de mai multe subtipuri, vase de culoare cărămizie, cărămiziu-gălbuie,

⁵⁸ Gh. Bichir, *Cercetările arheologice de la Udeni ...*, p. 45–47.

⁵⁹ *Ibidem*, p. 49.

cenușiu, cenușie cu slip negru și negricioasă reprezentată de capace, oale, străchini, și cratițe⁶⁰.

Formele principale de vase de la Militari sunt chiupuri (ca și în cazul celor lucrate la mână), amfore, ulcioare, căni, oale, străchini, castroane, cratițe și capace (de două feluri, tronconice înalte, cu buza înaltă, din pastă nisipoasă cenușie, și scunde cu buza răsfrântă, din pastă nisipoasă cu pietricele). Ceramica fină este de obicei de culoare cenușie, cenușiu-gălbuie, mai rar castanie, ori gălbuie, produsă local din aceeași pastă ca cele realizate cu mâna, cu analogii la Dulceanca și Străulești–Măicănești, la Militari fiind descoperit și singurul fragment de fructieră cu decor, reprezentând un personaj masculin, descoperit până acum în cadrul culturii⁶¹. Sunt foarte multe vase de transport, conservare, servit la masă și prepararea mâncării, cel mai des întâlnit fiind chiupul de mai multe feluri printre care cele cu buza orizontală, lată, de culoare cenușie, cenușiu-gălbuie, uneori cu decor format din linii incizate, ori cu brâu din două dungi în relief, decorat cu impresiuni, sau linii în val; chiup cu buza orizontală, dar răsfrântă în interior, de culoare cenușie cu analogii la Dulceanca și Străulești–Măicănești; chiup cu buza orizontală răsfrântă în afară cu analogii la Mătăsaru, și altele de tip cu buza scurtă, rotunjită, lată, ușor răsfrântă în exterior⁶². Amforele sunt de 14 tipuri diferite printre care unele cu gât cilindric, îngust, și buza scurtă, ori cu buza îngroșată și șanț interior, ori cu pereții subțiri, și sunt urmate de căni (unele mici dimensiuni cu gât cilindric, sau bitronconice cu buza răsfrântă, prezentând la jumătatea superioară caneluri, tronconice, globulare) ulcioare de diferite tipuri (cu gât cilindric și buza cu șanț, cu gât scurt tronconic, arcuit ori cu buza îngroșată și margine oblică, cu corp sferic înalt sau scund) și oale, printre care cele cu buza rotunjită și răsfrântă în exterior, cu buza răsfrântă și inel pe umăr, oală cu buza orizontală, plată, oale cu gât cilindric etc.⁶³. Ceramica cu cele mai multe tipuri și subtipuri este reprezentată de străchini de 22 de tipuri diferite, printre care cele tronconice, cu buza rotunjită spre exterior, cele cu diametrul maxim la umăr, cu analogii la Dulceanca, Mătăsaru, Scornicești, și

⁶⁰ Mircea Negru, Cristian F. Schuster, Dragoș Moise, *op. cit.*, p. 124.

⁶¹ *Ibidem*, p. 104.

⁶² *Ibidem*, p. 99.

⁶³ *Ibidem*, p. 99.

Colonești–Mărunței; tronconice cu buza delimitată printr-o canelură, cu buza verticală îngroșată, la exterior, tronconică cu umărul marcat cu un inel, bitronconice cu buza răsfrântă sau hemisferice⁶⁴.

Vesela de bucătărie este în principal reprezentată de vase din pastă zgrunțuroasă sau nisipoasă și este reprezentată de oale, străchini, cratițe și capace. Au fost descoperite șapte feluri diferite de oale, printre care cele cu corp bombat și buza arcuită, cu buza răsfrântă, oală cu cant la interior, unele cu corp bombat din pastă zgrunțuroasă de culoare cărămiziu-gălbuie cu analogii la Mătăsaru și Colonești–Mărunței; oale cu dimensiuni mijlocii din același tip de pastă, cărămiziu-gălbui, sau cenușie cu slip negru, cu buza răsfrântă și cant la interior cu analogii la Mătăsaru, Străulești, și Scornicești. Al patrulea tip este reprezentat de oala cu buza scurtă, orizontală, lată de culoare cenușie; oala cu corp puternic bombat, buza evazată, din pastă nisipoasă de culoare neagră cu analogii în cultura Cerneahov; oala cu corp puțin bombat, cu buza evazată la exterior, din pastă nisipoasă de culoare cenușie cu o linie în val, și cu o bandă de linii orizontale, paralele; ori oale de mici dimensiuni, din pastă zgrunțuroasă, de culoare cărămiziu-gălbuie, cu caneluri atât la interior cât și exterior⁶⁵.

La Bucov vasele tradiționale sunt de culoare cenușiu deschisă, din pastă fină cu nisip în compoziție, și lucrate la o roată perfecționată. Principalele forme de vas sunt străchinile, ulcioarele și un fel de chiupuri. Pe fragmentele descoperite se regăsește un decor realizat prin lustruire, iar pe unele dintre chiupuri se regăsește un decor format dintr-o linie în val, încadrată de două linii orizontale, iar pe un fragment de strachină se poate vedea un decor realizat cu roțița, la fel ca pe ceramica roșie de bună calitate din așezările romane. Din aceeași categorie ar face parte fragmente de la un vas de culoare cenușiu-neagră, din pastă fină cu decor lustruit și fragmente ceva mai grosolane de la recipiente mai mari, tot negricioase. Pe unele se observă un decor incizat format dintr-o linie în val încadrată între două linii orizontale⁶⁶. A doua categorie de ceramică este reprezentată de vase din pastă zgrunțuroasă cu pietricele, de culoare cenușie, lucrate la o roată cu învârtituri destul de repezi. Este alcătuită din

⁶⁴ *Ibidem*, p. 111.

⁶⁵ *Ibidem*, p. 113.

⁶⁶ Maria Comșa, *Săpăturile de la Bucov ...*, p. 547–548.

borcane din pastă de aspect zgrunțuros, din aceeași categorie făcând parte și unele fragmente din pastă cenușiu-gălbuie, tot cu pietricele, în compoziție, dar mai subțiri, decorate cu benzi de linii în val. Din acest ultim tip de ceramică s-ar fi dezvoltat borcanele din specia „pastă ciment” din așezările și necropolele din secolele III-IV p.Chr. din cadrul culturii Sântana de Mureș⁶⁷.

Cronologia acestor așezări a fost stabilită mai ales datorită cercetărilor lui Gheorghe Bichir care, în urma studierii așezării de la Mătăsaru – singura de acest fel deocamdată cunoscută ca având două niveluri de locuire –, a stabilit începuturile ei la mijlocul secolului II, după domnia împăratului Hadrian, iar finalul la începutul secolului IV p.Chr. Alte așezări ale culturii au fost datate astfel: așezarea de la București–Tei în secolul III, la fel ca cea de la Măgurele, Târgșor, Militari și Chilia de dincolo de *limes Transalutanus*⁶⁸, dar Gh. Bichir consideră că acestea, ca și altele, au supraviețuit și la începutul secolului IV p.Chr. Așezarea de la Mătăsaru a fost datată cu ajutorul monedelor care în prima fază merg de la Hadrian la Septimius Severus, iar în a doua de la Elagabal, Severus Alexander, Gordian III, Decius, și una din perioada Gallienus-Aurelian, ceea ce i-a determinat pe unii cercetători să susțină că așezarea și cultura nu au depășit de fapt sfârșitul secolului III p.Chr.⁶⁹. Altă importantă așezare este cea de la Udeni, al cărei sfârșit este considerat a fi și el la începutul secolului IV, pe baza unei monede de la Galerius Maximianus din anii 302-303⁷⁰, așezarea de la Cățelu Nou în a doua jumătate a secolului II și prima jumătate a secolului III, la fel și cea de la Străulești–Măicănești, în doua jumătatea a secolului II și secolul III, cercetări mai recente datând-o în secolele II-III⁷¹, iar pe cea din punctul „Luncă”, în secolul III⁷². Alte așezări din jurul Bucureștiului au fost datate astfel:

⁶⁷ *Ibidem*, p. 548.

⁶⁸ Mircea Negru, Cristian F. Schuster, Dragoș Moise, *op. cit.*, p. 104.

⁶⁹ Gh. Bichir, *Geto-dacii ...*, p. 87.

⁷⁰ *Ibidem*, p. 89.

⁷¹ Vasilica Sandu-Cuculea, *Șantierul București, punctul Străulești-Măicănești*, „Cronica cercetărilor arheologice din România. Campania 2000”, 2001, p. 49.

⁷² Gh. Mănuclu-Adameșteanu, *Cercetările de la București-Străulești, punctul „Luncă”*, „Cronica cercetărilor arheologice din România. Campania 2009”, Suceava, 2010, p. 246.

Brănești–Ilfov, secolele III-IV⁷³, Pantelimon secolele III-IV⁷⁴, Snagov secolul III⁷⁵, Bragadiru secolele II-III⁷⁶, etc. Dintre așezările mai vechi cercetate, importante sunt și cele de la Târgșor, aceasta având și o necropolă, datată în secolele III-IV⁷⁷, cea de la Dulceanca, între prima și a doua jumătate a secolului III⁷⁸ și cea de la Militari–Câmpul Boja, datată între mijlocul și al treilea sfert al secolului III⁷⁹.

⁷³ Idem, *Cercetările de la Brănești, comuna Brănești, județul Ilfov*, „Cronica cercetărilor arheologice din România. Campania 2001”, 2002, p. 65.

⁷⁴ Idem, *Cercetările de la Pantelimon punctul „Colțul Pădurii”, județul Ilfov*, „Cronica cercetărilor arheologice din România. Campania 2011”, Târgu Mureș, 2012, p. 240.

⁷⁵ Vasilica Sandu-Cuculea, *Cercetările de la Snagov, comuna Snagov, județul Ilfov*, „Cronica cercetărilor arheologice din România. Campania 2006”, Tulcea, 2007, p. 343.

⁷⁶ Idem, *Cercetările de la Vlădiceasca, comuna Snagov, județul Ilfov*, „Cronica cercetărilor arheologice din România. Campania 2012”, Craiova, 2013, p. 52.

⁷⁷ Gh. Bichir, *op. cit.*, p. 92.

⁷⁸ Suzana Dolinescu-Ferche, *op. cit.*, p. 115.

⁷⁹ Mircea Negru, Cristian F. Schuster, Dragoș Moise, *op. cit.*, p.130.